

KALOT mozgalom Székelyföldön

Dél van. Ragyogó tavaszi napsütés. A KALOT-épülettől negyedórai séta után már Csobotfalván vagyok. Csend, békesség, üdezőld fák fogadnak. Ambrus Karcsi bácsi egyszerű, falusi házát gyönyörűen faragott kapu, kerítés öleli körül. A kertben ülünk le. Karcsi bácsit a KALOT-ról kérdezem. Fölcsillan a szeme és ahogyan mesélni kezd lassan megelevenedik a sorsáért, közösségéért felelősséget vállaló, tanulni, dolgozni, hinni akaró fiatal parasztleány.

A Magyarország népességének egykor döntő többségét alkotó parasztság anyagi-szellemi felemelkedését szolgáló KALOT mozgalom a 30-as évek közepén Szegedről, P. Kerkai Jenő S.J. kis szerzetesi szobájából „indult” hódító útjára s küzdött meg később horogkeresztesekkel, nyilaskeresztesekkel, kaszáskeresztesekkel és Erdélyben a nemzetiségi elnyomás keresztjével is.

A mozgalom vezetésébe P. Kerkai hamarosan bevonja ifjú rendtárását, Nagy Töhötömöt, akivel hamarosan meg is osztotta munkáját.

1940-ben a Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdélyben is megismerkedhetett a falusi ifjúság a KALOT mozgalommal. Nagy Töhötöm több mint három hónapot töltött Erdélyben. Tanfolyamok sorozatát tartja a legényeknek, papoknak, falusi vezetőknek. Kezdetben egyedül indult az új területre, de hamarosan három-négy munkatárs jött le a központból, számuk rövidesen tízre nőtt. Párhuzamosan nyolc városban tartottak tanfolyamokat a környékbeli legényeknek. Egy hónap alatt négyszer ismételték meg a kurzusokat, mindig újabb csoportokkal.

Csiksomlyón 1941/42 telén már elkezdte működését a KALOT népfőiskola. Erdélyben a KALOT mozgalomnak egy sajátos úrt is be kellett töltenie: azt a szellemi hiányt, amelyet a Trianon utáni, sovén iskolapolitika hagyott a fiatalság általános műveltségi színvonalában. Minden faluban román iskolát nyitottak; a tanítók, tanárok Havasalföldről és Moldvából érkeztek, természetesen egyetlen szót sem tudtak magyarul. A székely falvak lakói pedig nem beszéltek a román nyelvet. A tanítók végignézték az iskolaköteles gyermekek névsorát és kiválogatták a szerintük román hangzású neveket. Ezeket a gyerekeket aztán átírták a román iskolába, ahol minden tantárgyat román nyelven tanítottak.

A csiksomlyói népfőiskola kezdetben kölcsönépületben indult; a helyi elemi iskola épületében tartották a tanfolyamokat, itt bentlakás is működött a távolabbi falvakból jelentkező fiatalok számára. De 1941-ben már elkezdi építeni a KALOT népfőiskola épületét a ferences rendháztól kapott telken, a magyar állam, a Csíki Magánjavak és a székely közbirtokosságok által nyújtott anyagi segítséggel. Az épületet a híres író és építész Kós Károly tervezte a táj legtisztább stílusában. Az építkezést Ferencz S. Imre csíkpálfalvi kőművesmester vezette. A követ a Somlyó-hegy oldalából termelték ki és helybéli fuvarosok szállították be a telekre. A kőfalakat Csiszér Sándor, Bartalis József, Orbán János, Orbán Péter csobotfalvi és várdotfalvi kőművesmesterek rakták, a fa munkát pedig csíkrákosi ácsmesterek készítették. 1942 őszén már az új iskolában kezdődhetett a tanítás.

A népfőiskola igazgatója, Magyar Ferenc lelkes tantestületet hozott össze: Mátéffy Győző és Ferencz Lajos tanárok tanították az általános műveltséget adó tantárgyakat, P. Hajdu Leánder ferences házfőnök a hit és erkölcs tant, Antal Pál tanító számtan-

mértant, történelmet és földrajzot, Magyar Ferenc a néprajzot, népi hagyományokat. Kozák Imre agrármérnök a mezőgazdasági tudnivalókat, Részeg Mária zöldszeresztés nővér az egészségtant, Molnár István pedig, aki hosszú ideig rongyosan, éhesen járta a falvakat és gyűjtötte a néptáncokat, s akit Nagy Töhötöm szervezett be hivatalos munkatársnak, a néptáncokat népballadának.

Csíksomlyó és környéke híres volt népi faragóhagyományairól. Ezt fölismerve a háromhetes tanfolyamokkal párhuzamosan elkezdődött a hathónapos faragászati tanfolyam Szervátius Jenő – azóta világhírűvé vált – kolozsvári művész irányításával. 15-20 legény, aki már a falujában kitűnt érdekes és értékes faragásaival, bejött a főiskolára és ott tökéletesítette tudását. Hat hónap múlva a húszból maradt kettő-három, a legtehetségesebbek, a többiek hazamentek otthon „művészkedni”, csak úgy, hogy szebb legyen az élet és a népi hagyományok ne vesszenek el. Az iskolába jöttek újak, s öt hónap után ők is hazamentek, de közülük ott maradt két-három legjobb. Ezek két, sőt három évig bent maradtak az iskolában. Természetesen minden tanfolyam ingyenes volt. A faragott dobozok és szobrok eladása részben fedezte a kiadásokat. A faragóiskola idővel annyira felfejlődött, hogy elfogadta egy templom teljes berendezésének összes munkálatait, igen komoly költségvetéssel. El is kezdtek nagy lelkesedéssel a faragásokat, de a háború vége ennek a munkának is a végét jelentette. A faragászati tanfolyamon Fábián József gelencei, Gál Vilmos csíkszentgyörgyi és Ferencz István csíksomlyói fiatalemberek tűntek ki. Ez utóbbi volt a legtehetségesebb. Erdély szerte sok templomot díszítenek az általuk faragott szobrok. A Csíksomlyón készült miniatűr székely kapu még Firenzét is megjárta, amikor 1942 nyarán egyhónapos tanulmányútra Olaszországba vitték a faragásokat.

A KALOT mozgalom szétgyűrűzött a környékbeli falvakba, községekbe. A korondi István Lajos bácsi így emlékezik vissza:

„1940 szeptember 14-én megérkeztek a honvéd csapatok Korodra. Karácsony előtt a KALOT-tól, Budapestről lejött Ugrin József titkár, és megindult Korondon a katolikus ifjakkal az együletbe való tömörítése. A titkár azzal kezdte az összejövetelen, hogy olyan együletről van szó, amely az ifjúság szellemi és anyagi felemelkedésének az elősegítését hivatott segíteni. Lelkes hívei lettünk nagyon sokan. Simó Mihályt választottuk elnöknek, engem megválasztottak titkárnak és Balázs Baba Józsefet pénztárnoknak. Egyházi elnök Antoni János plébános úr, míg világi elnök Knop Ferenc vegyész-mérnök, Knop Vencelnek, az aragonit-kőcsiszoló üzem tulajdonosának a fia. Az együletnek az volt a jelszava: nem politizálunk, nem lázítunk, nem kritizálunk. *Tanulunk a magunk felemelkedésére.* Szépen indult az együleti élet. Közben megalakult a KALÁKA leányegylet is. Együletünk otthont kapott a római katolikus templom mellett levő, Bankháznak nevezett épületben. (...)

Az együletben minden héten, péntek este összejövetel volt. Ezekon az összejöveteleken az egyházi elnök vallási előadásokat, a világi elnök ismeretterjesztő előadásokat tartott. Mi, legények is szerre be lettünk osztva egy-egy felolvasásra. Közben népdalokat is tanítottak, a nagyobb ünnepekre (karácsony, húshagyó kedd, húsvét) színdarabot is tanultunk. Az előadás után táncmulatságot rendeztünk.

Mi, az egyület tagjai próbáltunk a táncmulatságokban és mindenhol úgy viselkedni, ahogy az a célkitűzésben benne volt. (...)

Egyik este a világi elnök tudomásomra adta, hogy Csíksomlyón van egy kéthónapos népfőiskolai tanfolyam. Nem mennék-e el arra? Szüleim beleegyezésével már másnap indultam is. A tanfolyam ingyenes volt. Délután érkeztem meg Csíksomlyóra. Velem 16-on lettünk a tanfolyamon. Magyar Ferenc, az iskola igazgatója és Mátéffy Győző tanát szeretettel fogadott. Mindjárt el is mondták nekem, amit már bizonyára elmondtak a többieknek, hogy ezen kéthónapos tanfolyamot azért szervezték és szervezte a KALOT országszerte, hogy olyan embereket emeljének ki a népből, akik majd

amikor oda korosodnak, tudják a falusi földműven népnek az érdekeit képviselni. Senki arra ne gondoljon, hogy itt annyit fog tanulni és olyan ember lesz, hogy amikor hazamegy a jegyzőt és a bírót seggberűgja. Mindenki úgy tanuljon, hogy mi kell legyünk a jövő képviselői. (...)

Az iskolában az igazgató úr a rendet nagyon megkövetelte. Minden reggel misére kellett menjünk. A templomból visszajövet kezdődött a reggeli és utána az előadások.

Ambrus Karcsi csíksomlyói barátom szépen megtanult táncolni, én a balladák és a mesék mondásában tüntettem ki. A tanfolyam végeztével kettőnket visszatartottak oktatóknak. Háromhetes leventetanfolyamokat szerveztek. Karcsi táncot tanított, én meséket és balladákat. Minden délután két órát tanítottam. Ezen kívül, ha nem voltak órán, mindig a legényekkel kellett legyek. Ott aludtam velük egy szobában, a reggeli misére kellett vinni őket, a reggelineél, ebédnél, vacsoránál is jelen kellett legyek. A tanfolyamon részt vett legényekkel kellett tartsam az összeköttetést. Az igazgató úr írógépet bocsátott a rendelkezésemre, hogy tanuljak meg géppel írni, azzal írom meg a leveleket a legényeknek. Megmagyarázta, miket írnak, és kérjek választ is, így nem fog szét hullni a KALOT legénytábor. (...)

Hazatértem után és lettem az egyesület elnöke, egészen az oroszbejövételig. Akkor egyesületünk megszűnt létezni. A még élő volt egyesülettagokon ma is látszik, hogy abban az időben milyen útravalóval indították életútjára a fiatalságot.”

Csíkszereda és Csíksomlyó azonban nemcsak a tanulni vágyó legényeknek adott otthont, hanem a falusi lányoknak is. Mozgalmuk, a KALÁSZ, Bihar megyéből indult el. Az 1920-as évek közepén, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség elnöke – aki Nagyváradon élt – gondolt először arra, hogy foglalkozni kell a falusi lányok nevelésével. A mozgalom vezetését a Székelyhídon élő Stettner Andrea vállalta föl, rövidesen egymás után alakulnak a leánykörök, főleg Székelyföldön. A lányok minden évben Csíksomlyón találkoztak az „Ezer székely lányok napján”. 1933-ban az Esztergomi Nyári Egyetemen megismeri a dunántúli Luczenbacher Ritát, akit szintén a falusi lányok nevelése foglalkoztatott. Kérésére Stettner Andrea áttelepült Magyarországra és együtt alapítják meg 1935-ben a falusi lánymozgalmat, amely 1939-ben fölveszi a KALÁSZ nevet.

1941-ben a bécsi döntés után az Erdélyi Katolikus Nőszövetség vezetősége – akárcsak a 20-as évek közepén – ismét munkába állt. Célkitűzésük az volt, hogy hitükben erős, nemzeti érzésükben öntudatos, hagyományaikat ápoló, gazdaságilag képzett családanyákat neveljenek a székely falvak leányaiból. Az erdélyi vezetőség 1941-ben megbízta Zakariás Flóra szociális nővért a KALÁKA leánynépfőiskola megalakításával Csíksomlyón és Kézdivásárhelyen.

A Kaláka leánynépfőiskola színvonaláról tanúskodik a színvonalas tantestület: P. Hajdú Leánder ferences házfőnök tanította a hit-és erkölcsstant, Papp Géza zenetanár a népi hagyományokat és a népdalokat, Héjja Ella és Tódor Julianna tanárnők a magyar irodalmat, történelmet, honismeretet, számtant és testnevelést. Köpe Brigitta nővér a háztartástant, a családi nevelést, egészségtant, sütés-főzést, szabás-varrást, Flóra nővér a mozgalommal, annak történetével, szellemiségével kapcsolatos ismereteket.

A lányok néptáncokat is tanultak, ezeket hetente egyszer, vasárnap délután a KALOT-legényekkel gyakorolták. A táncok betanításában nagy segítséget nyújtott a csíkpálfalvi Bándy Mária és kitűnő néprajz szakos tanár, Vámszer Géza 1937-ben kiadott Székely táncgyűjteménye. A lányos és a legények legszívesebben a középcsíki „hétféle” táncrendet táncolták, valamint a gólyást, a marosszékit, a huszárcsárdást és a párnástáncot. A balladák közül a Királyfit, a Kádár Katát, a Budai Ilonát tanulták és mutatták be szép sikerrel. Több előadást tartottak Csíkszeredában, Szépvízen, Csíkrákoson, Gyergyószárhegyen, Kovásznán. Budapesten a Görög Ilona című balladát mutatták be.

A háború vége az erdélyi KALOT mozgalom végét is jelentette. A kommunisták fasiszta szervezetnek titulálták, első lépésük a betiltása volt.

Csíkszeredában, Csíksomlyón majdnem mindenki tud a KALOT-ról. Egy épületet értenek alatta, talán egy kisé furcsállják a nevét. A 40 éves kommunista rémuralomnak sikerült kitörölnie a köztudatból a KALOT igazi jelentését. Már csak Ambrus Karcsi bácsi és néhány még élő társa szeméből tükröződik a KALOT életet, sorsot átformáló fénye.

A KALOT népfőiskola épületét a tanügynek adták át. 1947-48 között egy gimnázium, 1948-49 között pedig általános iskola működött benne. 1949-ben átadták a gyerekeknek és csak 1991-ben sikerül egyházi tulajdonba helyezni.

Az épület egyik részében a Jakab Antal Tanulmányi ház előadótermei vannak, a másik részében pedig a főegyházmegyei Caritas helyi kirendeltsége. Amikor 1997 szeptemberében Csíksomlyóra érkeztem, hogy elfoglaljam helyem a P. András Imre által létrehozott és vezetett Venczel József Vallásszociológiai Intézet irodájában, omladozó vakolat, a mennyezetten át csöpögő esővíz és egy sereg egér fogadott. De sugárzott valamit magából az épület a hajdani KALOT szellemiségéből – talán sikerül valamit továbbvinnünk ebből, az immár felújított, kimeszelt helységekben otthonra talált Vallásszociológiai Intézet munkája révén.

IRODALOM

NAGY TÖHÖTÖM: Jezsuiták és szabadkőművesek - Universum Kiadó Szeged, 1990.

ISTVÁN LAJOS: Új sorsfordulat (részlet az *Emlékek az életemből* című önéletrészből). Megjelent a Keresztény Szó 1995 decemberi számában

AMBRUS KÁROLY: KALOT népfőiskola Csíksomlyón, megjelent a Hargita Népe c. napilapban, 1996. február 8-án